

De aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven

21 december 2017 – Gilbert Bal (Roots Beleidsadvies)

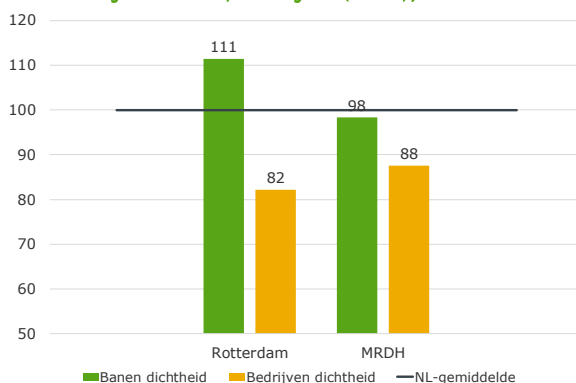
Het gaat Rotterdam economisch gezien voor de wind. De werkgelegenheid groeit sterk, de toegevoegde waarde die het bedrijfsleven realiseert ook en de stad staat nadrukkelijk in de spotlights van buitenlandse bezoekers en investeerders. Dit essay gaat in op de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven. Voor welke bedrijven is Rotterdam nu vooral aantrekkelijk? Is Rotterdam alleen een stad voor de maritieme industrie, handel en logistiek? Of zien we ook andere activiteiten opkomen?

Aantrekkelijkheid voor bedrijven in algemene zin

Het hoofdonderwerp van dit essay is de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven. We benaderen die aantrekkelijkheid niet zo zeer vanuit de locatiekwaliteiten van de stad, maar vanuit de resultante van die kwaliteiten. Ofwel, voor welke bedrijven blijkt Rotterdam meer c.q. minder aantrekkelijk dan andere gebieden?

Een eerste analyse daarvan verduidelijkt dat Rotterdam vooral voor grotere bedrijven aantrekkelijk is. Zo zijn in Rotterdam minder bedrijven gevestigd dan op basis van de omvang van de stad mag worden verwacht, maar zorgen die bedrijven wel voor verhoudingsgewijs veel werkgelegenheid (zie figuur 1). Dit betekent dat het aantal werknemers per bedrijf op een relatief hoog niveau ligt. Dit maakt ook dat de verdeling van werkgelegenheid tussen sectoren een beter beeld geeft van de economische structuur in de stad dan de verdeling van het aantal bedrijven naar sector. Dit is één van de redenen voor het feit dat wij in dit essay de economische structuur (en de ontwikkelingen daarin) primair aan de hand van de werkgelegenheid in de verschillende sectoren analyseren.

Figuur 1: Aantal banen en bedrijven per 1.000 inwoners in de leeftijd van 15 t/m 64 jaar (2016), Index: NL=100

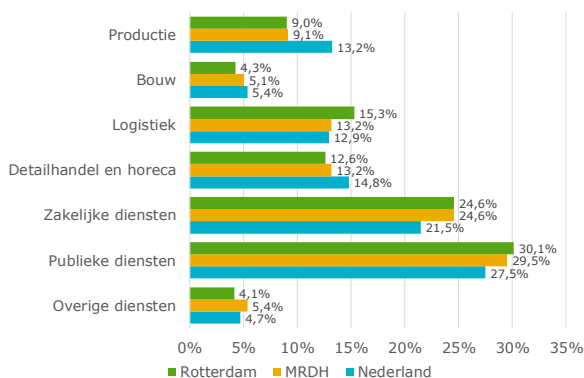


Bron: LISA, bewerking Roots Beleidsadvies

Een dergelijke analyse van de economische structuur geeft aan dat in Rotterdam vooral de logistieke sector (groothandel en transport) sterk is vertegenwoordigd. Het aandeel van deze sector in de lokale economie is 16% groter dan gemiddeld in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) en 18% groter dan gemiddeld in ons land (zie figuur 2). Ten opzichte van het landelijke gemiddelde zijn ook zakelijke en

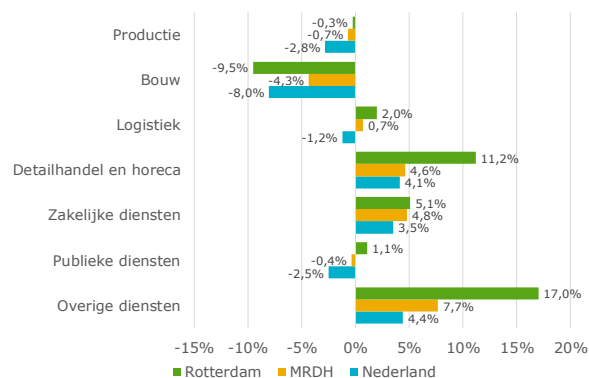
publieke diensten sterk in Rotterdam vertegenwoordigd; afgezet tegen het regionale gemiddelde is die vertegenwoordiging minder bijzonder.

Figuur 2: Banen per sector (als % van totale economie), 2016



Bron: Gemeente Rotterdam en LISA, bewerking Roots Beleidsadvies

Figuur 3: Ontwikkeling aantal banen per sector, 2012-2016



Bron: Gemeente Rotterdam en LISA, bewerking Roots Beleidsadvies

Ten opzichte van de landelijke ontwikkeling valt verder vooral de ontwikkeling van de detailhandel, horeca en overige diensten in Rotterdam op (zie figuur 3). Dit geeft aan dat Rotterdam voor steeds meer verschillende type bedrijven aantrekkelijk is. Om dit laatste nog beter te kunnen duiden en een beeld te krijgen van de meest recente ontwikkelingen, wordt de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven in het vervolg van dit essay vergeleken met die van de MRDH. Op dit ruimtelijke schaalniveau kon namelijk microdata op vestigingsniveau én van 2017 worden geanalyseerd.

In de analyse van de microdata is een onderscheid gemaakt in drie klimaten:

1. Het *ondernemersklimaat*: de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor (gevestigde) bedrijven om te ondernemen;
2. Het *startersklimaat*: de aantrekkelijkheid van Rotterdam om een bedrijf te starten;
3. Het *vestigingsklimaat*: de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven van buitenaf.

Elk klimaat wordt in dit essay afzonderlijk behandeld. Het essay sluit af met de belangrijkste conclusies en een beschouwing op de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven op de wat langere termijn.

Box 1: Wat bepaalt de aantrekkelijkheid van gebieden voor bedrijven?

De locatiekeuze van bedrijven blijkt af te hangen van een groot aantal factoren.¹ De relevantie van die factoren blijkt bovendien sterk per sector te verschillen. Het beslistraject van bedrijven is daarbij grillig. Vaak wordt eerst gekeken naar de absolute randvoorwaarden voor de locatie, zoals de ligging, de bereikbaarheid en de toegang tot specifieke voorzieningen. Vervolgens wordt vaak gekeken naar bedrijfseconomische factoren: wat zijn de operationele kosten per alternatief (bijv. arbeid, energie, transport, grond-/huurprijs)? Voor sommige bedrijven is de locatiekeuze vooral een gevoelskwestie en geeft de binding (vanwege personeel of werkterrein) met een gebied de doorslag. Dit maakt het veralgemeniseren van locatievoorkeuren complex.

¹ Zie o.a. PBL (2014), Topsectoren en regio's; De relatie tussen vestigingsplaatsfactoren en de concentratie van topsectoren; Bureau Louter (2014), Lokale en regionale verschillen in investeringsklimaat; Platform31 (2015), De concurrentiepositie van Nederlandse steden; OECD (2016), Territorial review of The Metropolitan Region of Rotterdam-The Hague; NFIA (2016), Rapportage Vestigingsklimaat Trends & Signalen MRDH.

In ieder geval is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen factoren die de keuze voor een bepaalde regio en de keuze voor een bepaalde locatie bepalen. De keuze voor een regio wordt vaak gemaakt op basis van de potentiële/aanwezige marktrelaties (o.a. afnemers, toeleveranciers), het productiemilieu (o.a. de kwaliteit van de arbeidsmarkt, infrastructuur, aanwezige bedrijfsruimte en opstelling van de overheid) en de perceptie van een gebied (o.a. imago, beleving).

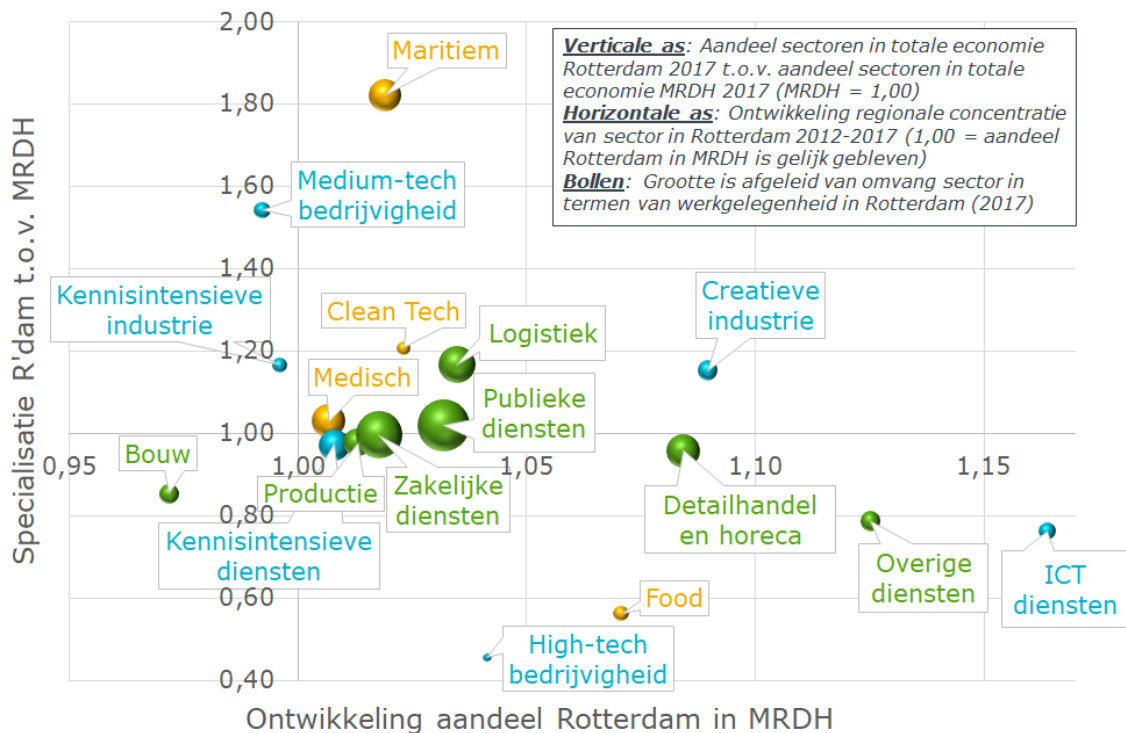
Op het moment dat een bedrijf een regio heeft gekozen, kijkt zij naar de kwaliteit van de aanwezige locaties. In de afweging van locaties speelt prijs (huurprijs/grondprijs) vaak een cruciale rol. Maar ook de aanwezigheid van hetzelfde type bedrijvigheid (clustervoordelen) in een gebied, de ligging en bereikbaarheid (op locatieniveau) en de vestigingssituatie (o.a. kwaliteit fysieke omgeving, stedenbouwkundige uitstraling, etc.) zijn in de afweging van locaties belangrijk.

In dit essay benaderen we de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven niet zo zeer vanuit de aanwezige locatiekwaliteiten in de stad, maar vanuit de resultante van die kwaliteiten. Ofwel, voor welke bedrijven blijkt Rotterdam meer/minder aantrekkelijk om te ondernemen (ondernemersklimaat), te starten (startersklimaat) en/of je als bedrijf van buitenaf te vestigen (vestigingsklimaat).

Ondernemersklimaat

Uit de analyse van de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor gevestigde bedrijven, blijkt dat Rotterdam nog altijd een stad is van maritieme industrie, handel en logistiek. Figuur 4 geeft een overkoepelend beeld van de specialisatie van de Rotterdamse economie ten opzichte van de MRDH. Voor de bedrijven die actief zijn in de sectoren in het kwadrant rechtsboven blijkt Rotterdam zeer aantrekkelijk. Deze activiteiten zijn in Rotterdam sterker vertegenwoordigd dan gemiddeld in de MRDH, terwijl ook de groei van deze activiteiten boven het regionale gemiddelde ligt.

Figuur 4: Specialisatie van Rotterdamse economie t.o.v. economie MRDH



Bron: Gemeente Rotterdam, bewerking Roots Beleidsadvies

Dit laatste betekent dat ook de activiteiten in het kwadrant rechtsonder interessant zijn. Voor dit type activiteiten is het ondernemersklimaat in Rotterdam de afgelopen jaren relatief gezien steeds aantrekkelijker geworden. Dit geldt met name voor ICT diensten, overige diensten, creatieve industrie, detailhandel & horeca en food. Sowieso valt op dat maar weinig activiteiten in de linkerkwadranten van de figuur vallen. Dit geeft aan dat zich binnen de MRDH steeds meer activiteiten in Rotterdam concentreren.

Verdieping op hoofdsectoren

Een verdieping op de hoofdsectoren leert dat binnen de logistiek vooral het vervoer over water en de dienstverlening voor het vervoer groot zijn. En dat dit binnen de publieke diensten vooral voor de zorg en in iets mindere mate het onderwijs geldt. Daarnaast valt bij een dergelijke verdieping de differentiatie binnen de zakelijke dienstverlening op. Financiële instellingen en het verzekeringswezen blijken in Rotterdam goed te gedijen, terwijl bijvoorbeeld de omvang van R&D bescheiden is.

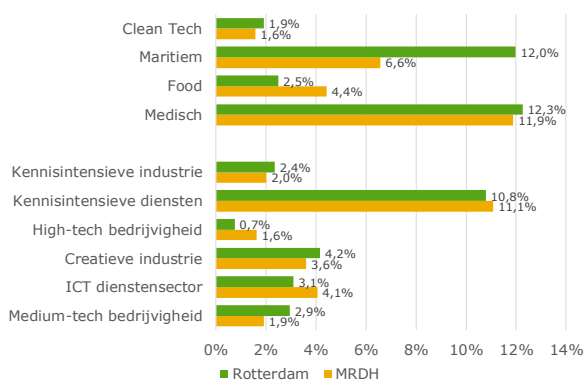
Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat het ondernemersklimaat in Rotterdam vooral gunstig is voor de ontwikkeling van logistieke activiteiten, zorg, onderwijs en financiële dienstverlening. Vanuit historisch perspectief klopt dit, want daarvan is de huidige situatie de afdrank.

Uit een analyse van de ontwikkeling in de laatste vijf jaar blijkt echter dat vooral de detailhandel, horeca en overige diensten (vooral recreatie) groeien. Daarnaast blijkt binnen de logistieke sector vooral de dienstverlening voor het vervoer te groeien. De ontwikkeling van traditioneel sterk gewortelde sectoren als de zorg en het onderwijs blijft de afgelopen jaren juist iets achter bij het regionale gemiddelde.

Ontwikkeling van kansrijke clusters en innovativiteitssegmenten

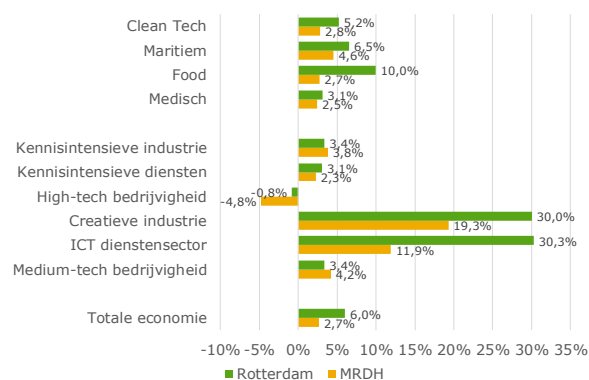
Van de vier kansrijke clusters die Rotterdam in haar economische beleid heeft gedefinieerd, valt – in Rotterdam – vooral het maritieme cluster op.² Dit cluster is in Rotterdam relatief groot (zie figuur 5) en groeit bovengemiddeld; zowel ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling van het cluster in de regio als ten opzichte van de gemiddelde groei van werkgelegenheid in de stad (zie figuur 6). Ook de sterke groei van het foodcluster valt op. Dit cluster is echter klein in vergelijking tot elders in de MRDH.

Figuur 5: Banen per sector (als % van totaal), 2017



Bron: Gemeente Rotterdam, bewerking Roots
Beleidsadvies

Figuur 6: Ontwikkeling aantal banen per sector, 2012-2017



Bron: Gemeente Rotterdam, bewerking Roots
Beleidsadvies

² In de analyse zijn deze clusters afgebakend conform de afbakening in de 'Monitor economische clusters in de regio Rotterdam' (Panteia 2017).

Kijkend naar specifieke innovativiteitssegmenten³ valt vooral de vertegenwoordiging en ontwikkeling van de creatieve industrie op. Deze sector neemt 4,2% van de lokale werkgelegenheid voor haar rekening en is de afgelopen jaren met 30% gegroeid. Nog een sterkere groei werd gerealiseerd in de ICT diensten. In regionaal perspectief is de omvang van deze sector in Rotterdam echter (nog) bescheiden.

Box 2: De aantrekkelijkheid van Rotterdam voor het maritieme cluster

De kwaliteit van de maritieme activiteiten in Nederland is wereldwijd bekend. Rotterdam speelt daarin een belangrijke rol. Met de Rotterdamse haven als grootste haven van Europa is het maritieme cluster dan ook een speerpunt in het gemeentelijke economische beleid.

Het maritieme cluster omvat vier deelsectoren:

- Constructing (scheepsbouw en reparatie, waterbouw, offshore, toeleveranciers);
- Chemie en energie (olieraffinaderijen, chemie, vervaardiging kunststof en rubber, energie);
- Containers (havenactiviteiten, zee- en binnenvaart);
- City (maritieme dienstverlening, visserij, watersport).

De sterke vertegenwoordiging van het maritieme cluster gaat voor alle vier de deelsectoren op. De deelsectoren 'Containers' en 'Chemie en energie' zijn zelfs meer dan twee maal zo groot als gemiddeld in de MRDH. De groei zit vooral in de deelsectoren 'City' en 'Containers'. Het zijn ook deze twee deelsectoren waarin bovengemiddeld wordt gestart en die een bovengemiddelde aantrekkingskracht hebben op bedrijven van buitenaf. Dit verduidelijkt de transitie die de Rotterdamse haven doormaakt en de steeds belangrijker rol van dienstverlening. Ook binnen de Rotterdamse logistieke sector in algemene zin komt een steeds groter accent te liggen op de dienstverlening voor het vervoer. Deze dienstverlening groeide de afgelopen vijf jaar – in termen van werkgelegenheid – met bijna 13%.

Havenbedrijf Rotterdam ziet ook dat het aantal directe banen op terminals weliswaar afneemt, maar dat er sprake is van een groeiend aantal havengerelateerde banen in de dienstverlening in en rond de haven, zoals bij ICT, maintenance en zakelijke dienstverlening. Het havenbedrijf verwacht dat deze trend de komende jaren doorzet en investeert daarom samen met gemeente en brancheorganisatie Deltalinqs in een strategische arbeidsmarktagenda, waarbij het verder verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt en de vorming van een arbeidsmarkt die klaar is voor de transitie van de economie centraal staan.

Ruimtelijk gezien vindt de groei van de maritieme dienstverlening voor een belangrijk deel plaats in de 'traditionele' stadshavens. De Waalhaven ontwikkelt zich daarbij tot een sterk en innovatief cluster van maritieme industrie en dienstverleners, en een maritiem zakencentrum. Terwijl RDM Rotterdam en de Merwe-Vierhavens (MWH) zich onder de koepel 'Rotterdam Innovation District' ontwikkelen als innovatie-ecosysteem voor de maakindustrie.

Een onderdeel van dit innovatieve gedeelte van het maritieme cluster zijn de bedrijven en instellingen die deel uitmaken van de (landelijke) topsector Water. Ook deze blijkt in de regio bovengemiddeld vertegenwoordigd; ook als de locatiekwaliteiten van Rotterdam e.o. in ogenschouw worden genomen. Een studie van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) naar de relatie tussen vestigingsplaatsfactoren en de concen-

³ Overeenkomstig onze essays in de EVR 2017 over de ontwikkeling van bedrijventerrein Noordwest en de stadsstraten hebben wij die innovatieve bedrijvigheid geoperationaliseerd door te kijken naar de vertegenwoordiging en ontwikkeling van kennisintensieve industrie, kennisintensieve diensten, high-tech bedrijvigheid, creatieve industrie, ICT diensten en medium-tech bedrijvigheid.

tratie van topsectoren (2014) geeft aan dat de regio Rotterdam beschikt over een gunstig vestigingsklimaat voor deze topsector. Ook herbergt de regio een grotere concentratie van de topsector Water dan op basis van dit gunstige vestigingsklimaat mag worden verondersteld.⁴ Binnen de regio blijkt Rotterdam vooral aantrekkelijk voor de maritieme maakindustrie en deltatechnologie.

Startersklimaat

Een belangrijk deel van de hiervoor beschreven ontwikkelingen in de Rotterdamse economie worden gedreven door bedrijven die reeds in de stad gevestigd zijn. Ook starters en bedrijven van buitenaf zijn echter deels verantwoordelijk voor de economische ontwikkeling die de stad doormaakt. Dit deel van het essay gaat specifiek in op het startersklimaat in Rotterdam. Welk type bedrijven wordt in Rotterdam relatief vaak gestart? En voor welk type bedrijven is het startersklimaat in Rotterdam dus relatief gunstig?

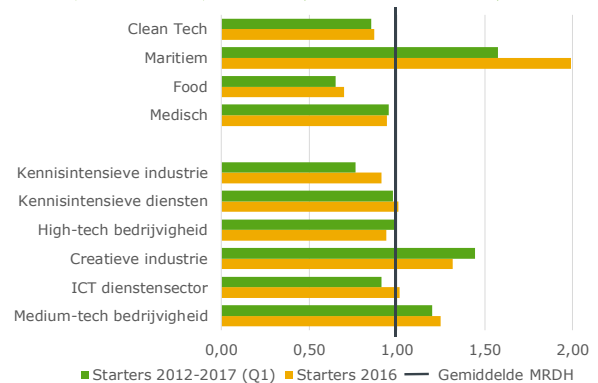
Een analyse van de totale populatie starters in de periode 2012-2017 (eerste kwartaal) geeft aan dat in Rotterdam vooral in de logistieke sector vaak wordt gestart (zie figuur 7). Overeenkomstig het beeld van het ondernemersklimaat blijkt dat er vooral veel wordt gestart in het vervoer over water en de dienstverlening voor het vervoer. Op het niveau van hoofdsectoren valt tevens het verhoudingsgewijs hoge aantal starters in de detailhandel en horeca, zakelijke diensten en overige diensten op. Binnen die hoofdsectoren blijkt er in Rotterdam vooral veel te worden gestart in de horeca (in de detailhandel was het aantal starters zelfs iets benedengemiddeld), financiële diensten, industrieel ontwerp en vormgeving, cultuur, sport en recreatie. In de productiesectoren en de bouw werd in Rotterdam relatief weinig gestart.

Figuur 7: Percentage starters in Rotterdam per sector t.o.v. percentage starters in de MRDH per sector, 2012-2017 (1^{ste} kwartaal) en 2016, Index: MRDH = 1,00



Bron: KvK / Gemeente Rotterdam, bewerking Roots Beleidsadvies

Figuur 8: Percentage starters in Rotterdam per sector t.o.v. percentage starters in de MRDH per sector, 2012-2017 (1^{ste} kwartaal) en 2016, Index: MRDH = 1,00



Bron: KvK / Gemeente Rotterdam, bewerking Roots Beleidsadvies

Het bovenstaande geeft aan dat Rotterdam door steeds meer 'nieuwe' activiteiten wordt gevonden. Uiteraard is Rotterdam bij uitstek de plaats om in het maritieme cluster actief te zijn, maar ook in andere sectoren wordt dus vaak gestart. Belangrijk daarbij is om ook de absolute aantallen in ogenschouw te nemen. Zo werden in de creatieve industrie de afgelopen jaren ruim drie maal zo veel bedrijven gestart dan in het maritieme cluster. Ook verzorgden deze bedrijven anno 2017 meer werkgelegenheid dan de bedrijven die in het maritieme cluster werden gestart. Dit verduidelijkt enerzijds het 'gemak' waarmee in de creatieve industrie kan worden gestart ten

⁴ PBL (2014), Topsectoren en regio's; De relatie tussen vestigingsplaatsfactoren en de concentratie van topsectoren

opzichte van in het maritieme cluster waar starters vaak (veel) meer kapitaal nodig hebben om een bedrijf te kunnen starten. Anderzijds geeft dit aan dat van de starters in de creatieve industrie een belangrijk aantal groeit en relatief veel werkgelegenheid creëert.

Opvallend is dat in veel andere clusters en innovativiteitssegmenten relatief weinig in Rotterdam wordt gestart (zie figuur 8). Ondanks het feit dat wij het ondernemersklimaat voor met name Clean Tech en Medisch als aantrekkelijk beoordeelden (sterk vertegenwoordigd en bovengemiddelde groei). Blijkbaar is de pool van (potentiële) starters in Rotterdam meer georiënteerd op de eerder genoemde logistiek, horeca, financiële diensten, industrieel ontwerp, cultuur, sport en recreatie.

Box 3: De aantrekkelijkheid van Rotterdam voor de creatieve industrie

De creatieve industrie is al jaren één van de snelst groeiende sectoren in de Nederlandse economie. Vanuit dat oogpunt is de creatieve industrie ook als één van de negen landelijke topsectoren aangewezen.

De creatieve industrie omvat drie deelsectoren⁵:

- Kunsten en cultureel erfgoed;
- Media en entertainment industrie; en
- Creatieve zakelijke dienstverlening.

De sterke vertegenwoordiging van de creatieve industrie in Rotterdam gaat voor alle drie de deelsectoren op. Ook wordt in alle drie de deelsectoren bovengemiddeld vaak gestart. Wel blijken de drie deelsectoren een verschillende ontwikkeling door te maken. Vooral de bedrijven en instellingen die actief zijn in de deelsectoren 'kunsten en cultureel erfgoed' en 'creatieve zakelijke dienstverlening' blijken in Rotterdam sterk te groeien, terwijl de groei van de Rotterdamse media en entertainment industrie iets bij het regionale gemiddelde achterblijft. Starters lijken dit te herkennen, want juist in de genoemde twee deelsectoren wordt relatief veel gestart. Anderzijds weet Rotterdam juist in de media en entertainment industrie relatief veel bedrijven van buitenaf te trekken.

Kijkend naar de vertegenwoordiging van de drie deelsectoren in de lokale economie, valt vooral de sterke vertegenwoordiging van de creatieve zakelijke dienstverlening op. Het aandeel van deze deelsector ligt ruim 30% boven het gemiddelde in de MRDH. De creatieve zakelijke dienstverlening kan op haar beurt weer worden onderverdeeld in architectuur, design en communicatie.⁶ Rotterdam blijkt daarbij vooral sterk in architectuur, maar ook de ontwikkeling van design valt op. De afgelopen jaren is Rotterdam als designstad sterk gegroeid.

Op het moment dat de locatiekwaliteiten van Rotterdam e.o. in ogenschouw worden genomen, valt op dat het vestigingsklimaat vooral gunstig is voor creatieve zakelijke diensten en kunst & cultuur.⁷ In 2014 bleef de concentratie van die activiteiten in de regio nog wat achter bij wat op basis van de locatiekwaliteiten werd verwacht. De vraag is of dit nog steeds het geval is, aangezien de werkgelegenheid in deze deelsectoren in Rotterdam de afgelopen jaren met respectievelijk 38% en 33% groeide.

Andersom werd het Rotterdamse vestigingsklimaat voor de media en entertainment-industrie door het PBL in 2014 als iets minder gunstig beoordeeld en was de concentratie van die activiteiten hoger dan op basis van de locatiekwaliteiten werd verwacht.

⁵ Zie Rutten, P., O. Koops & M. Roso (2010), Creatieve industrie in de SBI 2008 bedrijfsindeling.

⁶ Zie Stichting iMMovator (2017), Monitor creatieve industrie 2016.

⁷ PBL (2014), Topsectoren en regio's; De relatie tussen vestigingsplaatsfactoren en de concentratie van topsectoren.

Mogelijk dat de concentratie van de media en entertainmentindustrie nu iets meer in de lijn der verwachting ligt dankzij de iets achterblijvende groei in dit segment.

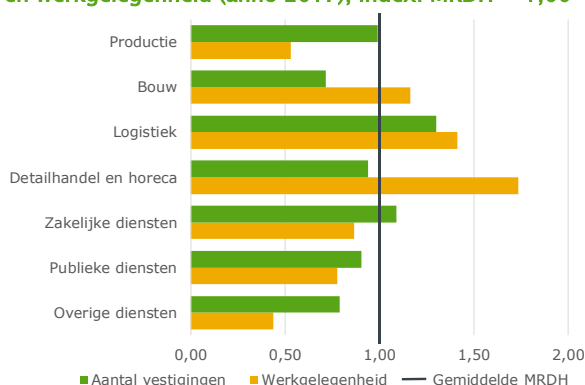
Gesprekken met vertegenwoordigers van de creatieve industrie in Rotterdam hebben verduidelijkt dat de positieve ontwikkeling van de sector niet ongemerkt is gebleven. Mogelijke verklaringen voor de bovengemiddelde aantrekkelijkheid en groei van de creatieve industrie zijn de aanwezigheid van veel aantrekkelijke bedrijfsruimte (o.a. industrieel erfgoed) tegen een verhoudingsgewijs gunstige prijs (vergeleken met bijvoorbeeld Amsterdam), de aanwezigheid van goed aangeschreven opleidingen (o.a. op het Grafisch Lyceum, de Willem de Kooning Academie en Hogeschool Rotterdam) met een bovengemiddelde aandacht voor ondernemerschap en de positieve ontwikkeling van het imago van de stad (zie ook box 4). Mede dankzij de sterke groei van het toerisme nam bijvoorbeeld het aantal bezoeken aan Rotterdamse musea toe tot 1,13 miljoen in 2017 (+11% ten opzichte van 2016).⁸

Vestigingsklimaat

In het laatste deel van dit essay gaan we in op de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven van buitenaf. We hebben dit geanalyseerd door te kijken naar de verplaatsingen van bedrijven en instellingen naar gemeenten in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) in de periode 2010-2017 (eerste kwartaal). Het gaat daarbij om zowel verplaatsingen van de hoofdvestiging naar een gemeente in de MRDH als het oprichten van een nieuwe nevenvestiging in een gemeente in de MRDH.

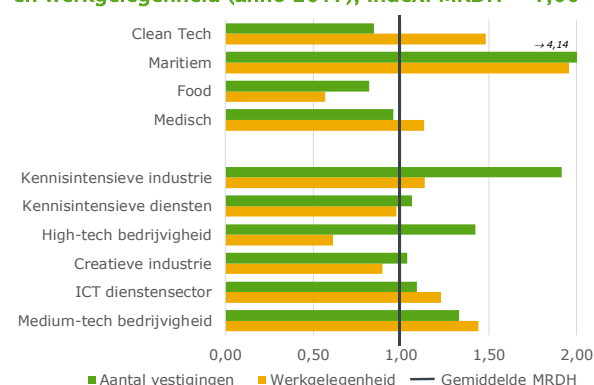
In termen van het aantal vestigingen blijkt Rotterdam vooral veel logistieke bedrijven en zakelijke dienstverleners naar zich toe te trekken (zie figuur 9). Wij hebben echter ook gekeken naar de werkgelegenheid van de nieuwe bedrijven in de diverse gemeenten anno 2017. Hieruit blijkt dat Rotterdam relatief gezien vooral werkgelegenheid in de detailhandel, logistiek en bouw trekt. Dit laat zien dat Rotterdam bovengemiddeld aantrekkelijk is voor grote(re) retailers, logistieke bedrijven en bouwbedrijven en qua zakelijke diensten vooral kleine(re) bedrijven aan zich bindt.

Figuur 9: Verplaatsingen naar Rotterdam 2010–2017 per sector t.o.v. verplaatsingen naar gemeenten in de MRDH 2010–2017 per sector in termen van aantal vestigingen en werkgelegenheid (anno 2017), Index: MRDH = 1,00



Bron: KvK / Gemeente Rotterdam, bewerking Roots Beleidsadvies

Figuur 10: Verplaatsingen naar Rotterdam 2010–2017 per sector t.o.v. verplaatsingen naar gemeenten in de MRDH 2010–2017 per sector in termen van aantal vestigingen en werkgelegenheid (anno 2017), Index: MRDH = 1,00



Bron: KvK / Gemeente Rotterdam, bewerking Roots Beleidsadvies

Het patroon binnen de logistiek is hetzelfde als we bij het ondernemers- en startersklimaat constateerden. De specialisatie van Rotterdam zit vooral in het vervoer over

⁸ Rotterdam Partners (2017), Jaarcijfers 2016.

water en de dienstverlening voor het vervoer. In die deelsectoren weet Rotterdam een bovengemiddeld aantal bedrijven naar zich toe trekken, zowel klein als groot.

Uitgesplitst naar kansrijke clusters en innovativiteitssegmenten valt op dat Rotterdam vooral veel bedrijven in het maritieme cluster trekt. Zelfs vier maal meer dan andere gemeenten in de MRDH (zie figuur 10). Ook blijkt Rotterdam in alle gedefinieerde innovativiteitssegmenten een bovengemiddeld aantal bedrijven te trekken. Bij de kennisintensieve industrie, medium-tech bedrijvigheid⁹ en ICT diensten zorgt dit ook voor relatief veel nieuwe werkgelegenheid in de stad.

Dit laatste geldt ook voor de bedrijven en instellingen die Rotterdam uit de clusters Clean Tech en Medisch aan zich weet te binden. Binnen het Clean Tech cluster blijkt Rotterdam vooral aantrekkelijk voor bedrijven die actief zijn in de biobased economy en duurzame energie. Binnen het medische cluster blijkt Rotterdam vooral aantrekkelijk voor bedrijven die actief zijn in de vervaardiging en distributie van medische producten.

Box 4: De aantrekkelijkheid van Rotterdam voor detailhandel en horeca

Van de zeven door ons onderscheiden hoofdsectoren werd in Rotterdam de afgelopen jaren de grootste groei gerealiseerd in de detailhandel en horeca. De aantrekkelijkheid van Rotterdam voor deze sectoren is de afgelopen jaren dus sterk toegenomen.

Uitgesplitst naar detailhandel, daghoreca en verblijfshoreca blijkt dat Rotterdam vooral qua dag- en verblijfshoreca groeit. Beide deelsectoren groeiden in de periode 2012-2017 in termen van werkgelegenheid met meer dan 22%. Afgezet tegen het regionale gemiddelde springt echter vooral de ontwikkeling van de detailhandel in het oog. De werkgelegenheidsgroei in deze sector (+10,4%) lag ruim 4 maal zo hoog als gemiddeld in de MRDH (+2,5%). Bij de dag- en verblijfshoreca bedroeg deze factor bijna 2.

De groei van de werkgelegenheid in de Rotterdamse detailhandel is des te opvallender als deze wordt afgezet tegen de ontwikkeling van het winkelareaal in de stad. Dit areaal blijkt de afgelopen jaren namelijk te zijn afgenomen. Een belangrijke verklaring voor de tegenstrijdige ontwikkeling van het winkelareaal en de werkgelegenheid in de detailhandel schuilt in de ontwikkeling van onderliggende branches. De meer arbeidsintensieve detailhandel food (incl. supermarkten) is de afgelopen jaren namelijk wel in areaal gegroeid. De krimp van het areaal vond vooral in de meer arbeidsextensieve detailhandel non-food plaats.

Met het bovenstaande wijkt Rotterdam overigens niet veel af van het landelijke en regionale beeld. Tegelijkertijd lag de groei van de detailhandel food in de periode 2012-2017 wel 1,5 keer boven het regionale gemiddelde en was de werkgelegenheidskrimp in de detailhandel non-food in die periode relatief beperkt. Dit laatste heeft o.a. te maken met het feit dat Rotterdam – zeker in vergelijking tot andere gemeenten in de MRDH – verhoudingsgewijs veel grotere retailers aan zich weet te binden. De beschikbaarheid van grote winkelunits is daarvoor één van de verklaringen, maar ook de bevolkingsgroei en toenemende aantrekkingskracht op toeristen maken Rotterdam voor grote retailers aantrekkelijk.

In de horeca is de groei voor een belangrijk deel ook te danken aan de vele starters in dit segment. Het gaat hierbij met name om starters in de daghoreca (eet- en drinkgelegenheden), waarbij de groei – overigens net als in de detailhandel – vooral in de binnenstad plaatsvond. De Markthal gaf daarbij een impuls aan de ontwikkeling van

⁹ Medium-tech bedrijvigheid bestaat uit bedrijfssubgroepen die in sommige publicaties wel en in sommige publicaties niet als hightech worden aangemerkt. Qua definitie van hightech- en medium-tech bedrijvigheid is in dit onderzoek aangesloten op de definities uit de studie 'Kennis op de Kaart' van het RPB (2004), waarbij de SBI'93 is omgezet in SBI 2008.

het Laurenskwartier, maar ook de sterke groei van de horeca op de Kop van Zuid valt op.¹⁰

Een ander segment binnen de horeca betreft de verblijfshoreca. Ook in dit segment was de afgelopen jaren sprake van een sterke groei. Gedreven door een steeds positiever imago nam het aantal gasten en overnachtingen in Rotterdam – vooral van buitenlandse bezoekers – sterk toe. De verkiezing van Rotterdam als 'Best in Travel City 2016' door Lonely Planet heeft daaraan ongetwijfeld bijgedragen.

Een apart onderdeel van deze sector – en vanuit de Next Economy geredeneerd extra interessant – is de detailhandel via internet. Deze is in Rotterdam in de afgelopen jaren sterk gegroeid. Bovendien blijkt Rotterdam steeds meer van die bedrijven aan zich te binden. De werkgelegenheidsgroei in deze sector was in Rotterdam bijna drie maal zo groot als gemiddeld in de MRDH (+332% in de periode 2012-2017).

Een belangrijke speler daarbij is Coolblue, maar ook veel kleine(re) bedrijven hebben bijgedragen aan de groei die Rotterdam in de detailhandel via internet heeft door- gemaakt. Opvallend is dat steeds meer 'pure' onlinespelers in Rotterdam ook een fysieke vestiging openen. Andersom voeren veel fysieke spelers een online strategie. Offline en online raken op die manier steeds sterker met elkaar geïntegreerd; iets dat vooral is waar te nemen in de binnenstad en de stadsstraten.

Conclusie

De analyse van de aantrekkelijkheid van Rotterdam voor bedrijven maakt duidelijk dat Rotterdam voor steeds meer verschillende type bedrijven een aantrekkelijke plek is om te ondernemen. Van oudsher is de stad sterk in maritieme industrie, handel en logistiek, maar ook nieuwe activiteiten komen duidelijk op. Geredeneerd vanuit de groei van de sectoren in de meest recente jaren, de specialisatie in starters en de aantrekkingskracht van Rotterdam op bedrijven van buitenaf, zet de verbreding in de economische structuur in de komende jaren door. Rotterdam blijkt zich in toenemende mate te specialiseren in detailhandel, horeca en recreatie, creatieve industrie en ICT.

Dit laatste laat onverlet dat het maritieme cluster en de logistiek zowel in absolute termen als qua ontwikkeling dragers van de Rotterdamse economie zullen blijven zijn. De positie als grootste haven van Europa oefent een duidelijke aantrekkingskracht op dit type bedrijven uit en de belangrijkste buitenlandse investeringen slaan ook in deze sectoren neer.¹¹ Wel vindt ook binnen deze sectoren een duidelijke verbreding in activiteiten plaats. Zo komt binnen het maritieme cluster en de logistiek een steeds groter accent te liggen op dienstverlening.

Box 5: Snelgroeïende bedrijven

Snelgroeïende bedrijven vormen een belangrijke aanjager van de bovengemiddelde werkgelegenheidsgroei die de afgelopen jaren in Rotterdam is gerealiseerd. Volgens de definitie van de OECD zijn snelgroeïende bedrijven, bedrijven met een gemiddelde groei van 20 procent per jaar over een periode van drie jaar, waarbij groei wordt uitgedrukt in aantal werknemers en/of omzet. Volgens het CBS beschikte Rotterdam in 2016 over 827 van die bedrijven.¹²

Het aantal snelgroeïende bedrijven ligt daarmee in Rotterdam op een relatief hoog niveau. Van elke 1.000 bedrijven in de stad is 17,4 bedrijven snelgroeïend. Landelijk

¹⁰ Onderzoek & Business Intelligence Rotterdam (2017), Binnenstadsmonitor 2017; Staat van de Rotterdamse binnenstad.

¹¹ Rotterdam Partners (2017), Jaarcijfers 2016.

¹² CBS (2017), Lokale economie.

bedraagt dit aantal 14,1. Dit betekent dat het niveau van het aantal snelgroeiende bedrijven in Rotterdam 23% hoger ligt dan gemiddeld in ons land.

De stadsregio Rotterdam kende in 2014 een verhoudingsgewijs grote groep snelgroeiende bedrijven binnen de hightech systemen (15,5% versus 13% gemiddeld in ons land).¹³ Daarnaast waren er meer snelgroeiende bedrijven binnen de logistiek en zakelijke dienstverlening.

Een verdere analyse van de verschillende sectoren toont aan dat de gemiddelde snelheid waarmee snelgroeiende bedrijven groeien sterk per sector verschilt. De sterkste groeiers in de stadsregio Rotterdam bevinden zich in de zakelijke diensten en chemie. Hierin realiseerde een gemiddeld snelgroeiend bedrijf een werknemersgroei van 150%.

¹³ Erasmus Centre for Entrepreneurship en Erasmus Universiteit Rotterdam (2016), Snelgroeiende bedrijven stadsregio Rotterdam.